

ΕΛΛΗΘΕ
GJRE

Ελληνική περιοδική
έκδοση για τη
Θρησκευτική Εκπαίδευση

Greek Journal of
Religious Education

ISSN: 2623-4386.

Πληροφορίες για την έκδοση, οδηγίες για τους συγγραφείς και την υποβολή άρθρων / Publication information, instructions for authors and subscription information: <http://www.gjre.gr>

«Ο Θεός μάς αποκαλύπτεται.
Εμείς Τον αναγνωρίζουμε;»

Γεώργιος Γκρίλης,
Εκπαιδευτικός Θεολόγος - Φιλολόγος, Μτπ. Επιστήμες της Αγωγής, ΕΚΠΑ

Βιβλιογραφική αναφορά / Reference: Γκρίλης, Γ. (2023). Διδακτικό Σενάριο στο Μάθημα των Θρησκευτικών της Β' Λυκείου: «Ο Θεός μάς αποκαλύπτεται. Εμείς Τον αναγνωρίζουμε;». *Ελληνική Περιοδική Έκδοση για τη Θρησκευτική Εκπαίδευση/Greek Journal of Religious Education*, 6(1), 123-144. DOI: 10.30457/0601239

Σύνδεσμος/link: <https://doi.org/10.30457/0601239>

Όλες οι απόψεις και οι ιδέες που εκφράζονται στην έκδοση είναι απόψεις και ιδέες των συγγραφέων και όχι του εκδότη (Πανελλήνιος Θεολογικός Σύνδεσμος ΚΑΙΡΟΣ-για την αναβάθμιση της θρησκευτικής εκπαίδευσης). / The opinions and views expressed in this publication are the opinions and views of the authors and not of the publisher (KAIROS - Greek Theological Association for the improvement of the Religious Education).

Το άρθρο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για έρευνα, διδασκαλία και ιδιωτική μελέτη. Απαγορεύεται ρητά η αναπαραγωγή, η αναδιανομή, η πώληση, η εκμετάλλευση ή η διανομή του άρθρου, μέρους ή όλου, σε οποιαδήποτε μορφή και σε οποιονδήποτε. / This article may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, licensing or distribution in any form to anyone is forbidden.

— ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΤΟ ΠΛΗΡΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟ —
— FOLLOWS THE FULL TEXT OF THE ARTICLE —

«Ο Θεός μάς αποκαλύπτεται. Εμείς Τον αναγνωρίζουμε;»

Γεώργιος Γκρίλης,
Εκπαιδευτικός Θεολόγος - Φιλολόγος, Μτπ. Επιστήμες της Αγωγής, ΕΚΠΑ

Γενική περιγραφή Διδακτικού Σεναρίου

Τίτλος Διδακτικού Σεναρίου: «Ο Θεός μάς αποκαλύπτεται. Εμείς, Τον αναγνωρίζουμε;»

Γνωστικό αντικείμενο Διδακτικού Σεναρίου: Θρησκευτικά

Βαθμίδα - Τάξη: Β' Λυκείου

Στοιχεία Σχολείου εφαρμογής Διδακτικού Σεναρίου: ΓΕΛ Βάρης

Θεματικό πεδίο/Θεματική ενότητα Διδακτικού Σεναρίου: ΘΠ1. Θεός / Θ.Ε.1.1. Αποκάλυψη

Γενικός Σκοπός Διδακτικού Σεναρίου:

Να φέρει σε επαφή τα παιδιά με την Αποκάλυψη του Θεού μέσα από παραδείγματα της Αγίας Γραφής, αλλά και σύγχρονα, ιδωμένα κατά κύριο λόγο μέσα από προβληματικές καταστάσεις και με έναν τρόπο που να προάγει την κριτική τους σκέψη, να ενθαρρύνει τη δεκτικότητά τους στην ένθεη εμπειρία και να καλλιεργεί τη δημιουργικότητά τους.

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα Διδακτικού Σεναρίου:

Οι μαθητές/τριες:

- Να αναγνωρίζουν μέσα από τις σχετικές, βιβλικές αλλά και όχι μόνον, διηγήσεις τους τρόπους με τους οποίους ο Θεός αποκαλύπτεται μέσα στην ιστορία (Γνώσεις)
- Να διερευνούν διάφορα παραδείγματα μέσα από τα οποία φαίνεται η σημασία της αποκάλυψης του Θεού για τον άνθρωπο και τον κόσμο (Δεξιότητες)
- Να καλλιεργούν θετικές στάσεις αναφορικά με τη δυνατότητα προσωπικής συνάντησης με το θείο (Στάσεις)

Θρησκευτικό περιεχόμενο Διδακτικού Σεναρίου:

Η Αποκάλυψη του Θεού είναι από τα πιο δύσκολα θέματα προς διδασκαλία, ίσως το δυσκολότερο, ειδικά στις μέρες μας που η επαφή με τη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας είναι, για την πλειοψηφία των παιδιών αλλά και των γονιών τους, σχεδόν ανύπαρκτη. Η βιωμένη εμπειρία της Εκκλησίας αντιμετωπίζεται στην καλύτερη

περίπτωση ως Μουσειακό έκθεμα και στη χειρότερη με καχυποψία. Κάθε φορά που επιχειρεί ο Θεολόγος να μιλήσει με τα παιδιά για τέτοιου είδους ζητήματα, βρίσκεται αντιμέτωπος με μία σειρά από ερωτήματα του τύπου: “Και που ξέρουμε εμείς ότι είναι αλήθεια;” “Αν συνέβαιναν αυτά παλιά, γιατί δεν συμβαίνουν τώρα;” κ.ο.κ. Επιπλέον, στις μέρες μας, οτιδήποτε δεν έχει τη σφραγίδα της επιστημονικής εγκυρότητας απορρίπτεται σχεδόν αυτόματα ως ανήκον στη σφαίρα του Μύθου και της αυταπάτης ή, ακόμη χειρότερα, του παραλογισμού, του φέματος και της χειραγώγησης. Λογικό θεωρείται μόνον ό,τι ενδύεται τον μανδύα της Επιστήμης. Με βάση τα παραπάνω στο Διδακτικό Σενάριο:

- Επιχειρείται να περιγραφεί, να φωτιστεί και να διερευνηθεί, κατά το δυνατόν, σε βάθος και πλάτος, η βιωματική εκκλησιαστική εμπειρία της εν Χριστώ Αποκάλυψης, η οποία είναι διαρκής και απλώνεται μέχρι τις ημέρες μας και εις τους αιώνες των αιώνων.
- Δεν αποφεύγεται η επιστημονική αλήθεια αλλά, αντίθετα, αξιοποιείται η εμπειρία επιστημόνων, που είχαν αντίστοιχες αναζητήσεις και αγωνίες, και επιχειρείται η ανίχνευση, η ψηλάφηση και η αναμέτρηση με τα όρια της λογικής, εντός αλλά και στις παρυφές των οποίων συμβαίνει το υπέρλογο φαινόμενο της Αποκάλυψης.
- Επιχειρείται μία “αισθητική γέφυρα” ανάμεσα στην εκκλησιαστική αλήθεια και την τέχνη του σήμερα, με αξιοποίηση σύγχρονων μορφές τέχνης, όπως η μοντέρνα ζωγραφική, το animation και η Heavy Metal μουσική, και μάλιστα σε ένα χαρούμενο και ιδιαίτερα φιλικό για τα παιδιά περιβάλλον που συνδυάζει τη γνώση με το παιχνίδι (Al-Shara, 2015).

Παιδαγωγικό περιεχόμενο Διδακτικού Σεναρίου:

Το σενάριο στηρίζεται στη βιωματική μάθηση των Kalantzis & Cope (2013) και ακολουθεί τα 4 γνωσιακά στάδια της διδασκαλίας, όπως αυτά προτείνονται στο ισχύον, κατά τη σχολική χρονιά 2022-23, Πρόγραμμα Σπουδών (ΠΣ) Θρησκευτικών του Λυκείου (ΦΕΚ699, 2020): Βιώνοντας, Νοηματοδοτώντας, Αναλύοντας, Εφαρμόζοντας. Βασίζεται στις σύγχρονες εκπαιδευτικές αρχές του κονστρουκτιβισμού (Κουκουνάρας Λιάγκης, 2015), της ενεργητικής μάθησης, της ομαδοσυνεργατικότητας και της σύζευξης εκπαίδευσης και διασκέδασης (Wolk, 2008), αξιοποιώντας τις μεθόδους του Brainstorming, του 5W and 1H, της εργασίας σε ομάδες, του Δάσκαλου σε Ρόλο, της συνέντευξης (Κουκουνάρας Λιάγκης, 2011; Ματσαγγούρας, 2011; Φρυδάκη, 2009; Χάσκα, 2016), τις ΤΠΕ (Σμυρναίου, 2021), τη διαμορφωτική αξιολόγηση (Allen, 1992; Wiggins, 1998), ακόμη και κάποιες πρωτότυπες μεθόδους που εφαρμόζει ο διδάσκων τα τελευταία χρόνια.

Επιπλέον προτείνεται, ως εναλλακτική εκδοχή, η δυνατότητα αξιοποίησης της «ανεστραμμένης τάξης» (flipped classroom) και της ασύγχρονης - εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Πρόκειται για μοντέλο μεικτής μάθησης (blended learning), που συνδυάζει την ασύγχρονη εξ αποστάσεως με τη σύγχρονη διά ζώσης εκπαίδευση. Αρχικά οι μαθητές παρακολουθούν κάποια βιντεοδιάλεξη, ένα διαδραστικό video ή κάποιο άλλο εκπαιδευτικό υλικό στο σπίτι και στη συνέχεια, μέσα από κάποια εκπαιδευτική ψηφιακή πλατφόρμα, ακολουθεί μία αξιολόγηση, η οποία δίνει την ευκαιρία στον/στην

εκπαιδευτικό να πάρει τη σχετική ανατροφοδότηση πριν ακολουθήσει το μάθημα στην τάξη. Εκεί θα συζητηθούν οι τυχόν απορίες, θα αναλυθεί ακόμη πιο πλατιά το υπό διερεύνηση θέμα και μέσα από ομαδοσυνεργατικές και βιωματικές δραστηριότητες θα επιδιωχθεί να εφαρμοστεί η νέα γνώση (Hantla, 2014).

Εκτιμώμενη διάρκεια Διδακτικού Σεναρίου: 3 διδακτικές ώρες

Αξιοποίηση Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ): Video animation, πλατφόρμα e-class.

Υλικοτεχνική Υποδομή: Πίνακας, Μαρκαδόροι, Λάπτοπ, Βιντεοπρωτζέκτορας, Διαδίκτυο, Φύλλα Εργασίας.

Ανάπτυξη Διδακτικού Σεναρίου:

1η ώρα:

Δραστηριότητα 1 (Βιώνοντας) (5' - 6'):

Brainstorming (Ιδεοθύελλα)

Αφού γραφεί στον πίνακα η λέξη (λ.) «Αποκάλυψη», ζητείται από τα παιδιά να σχηματίσουν προτάσεις με τη λ. «Αποκάλυψη» ή κάποια από τα παράγωγά της.

Αφού σχηματιστούν κάποιες προτάσεις, στη συνέχεια γίνεται κάποιου είδους κατηγοριοποίηση αυτών με την ερώτηση: «Σε τι μπορεί να αναφέρεται η Αποκάλυψη;».

Η δραστηριότητα γίνεται με laptop και βιντεοπρωτζέκτορα σε διαδραστικό πίνακα. Ωστόσο, σε περίπτωση που δεν υπάρχει η δυνατότητα του βιντεοπρωτζέκτορα, θα μπορούσε να γίνει σε κανονικό πίνακα με μαρκαδόρο ή κιμωλία ή ακόμη και προφορικά.

Η δραστηριότητα έχει ως στόχο να προετοιμάσει βιωματικά τους μαθητές, μέσα από την αναμόχλευση περιπτώσεων αποκάλυψης που γνωρίζουν ήδη από τη ζωή τους.

Δραστηριότητα 2 (Νοηματοδοτώντας) (10'):

Artful Thinking, μέσα από ένα τραγούδι:

Στη συνέχεια, με τη βοήθεια laptop και βιντεοπρωτζέκτορα, ακούγεται το τραγούδι Golgotha των WASP, ενώ οι μαθητές παρακολουθούν τους στίχους του τραγουδιού (Παράρτημα) με τη μετάφραση. Εναλλακτικά, εάν δεν υπάρχει βιντεοπρωτζέκτορας, μπορεί το τραγούδι να παιχθεί από laptop ή από κινητό τηλέφωνο με ασύρματο ηχείο και να δοθούν οι στίχοι με τη μετάφραση σε φωτοτυπία. Οι WASP είναι ένα από τα μεγαλύτερα Heavy Metal συγκροτήματα των τελευταίων 40 ετών και το συγκεκριμένο κομμάτι κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο του 2015 στον ομότιτλό τους δίσκο.

Μετά την ακρόαση του τραγουδιού γίνεται προσπάθεια ανακάλυψης του πρωταγωνιστή του τραγουδιού.

Απάντηση: Πρόκειται για τον Καλό Ληστή, ο οποίος αναγνώρισε τον Μεσσία Χριστό στον Σταυρό.

Οι μαθητές απαντούν στην ερώτηση επεξεργασίας (Τεχνική: **Ερωτήσεις – Απαντήσεις**): «Οι δύο ληστές ήταν μάρτυρες της ίδιας Αποκάλυψης, αφού και οι δύο είχαν δίπλα τους τον Χριστό. Ωστόσο, οι αντιδράσεις τους ήταν διαμετρικά αντίθετες. Τι μπορεί να φανερώσει αυτό;»

Ενδεικτική απάντηση: Ο Χριστός αποτελεί “σημείον αντιλεγόμενον” στη ζωή μας. Σε όλους αποκαλύπτεται, αλλά η πίστη σε Αυτόν δεν είναι καθόλου δεδομένη. Κάποιοι Τον αποδέχονται και η ζωή τους αλλάζει, αλλά και κάποιοι δεν θα Τον αποδεχτούν ή και θα Τον χλευάσουν ακόμη.

Η δραστηριότητα έχει σκοπό να εστιάσει θεολογικά στο θέμα, που είναι η Αποκάλυψη, και μάλιστα με έναν σχετικά ανατρεπτικό τρόπο, αφού το Rock και ειδικότερα η Heavy Metal έχουν ταυτιστεί με έναν μη χριστιανικό τρόπο ζωής που εκπλήσσει ευχάριστα τους μαθητές.

Δραστηριότητα 3 (Αναλύοντας) (20’):

Εργασία σε Ομάδες - Φύλλα Εργασίας / Επίλυση προβλήματος:

Η τάξη χωρίζεται σε ομάδες των 4-5 μαθητών. Δίνονται Φύλλα Εργασίας με το κείμενο: “Η πίστη θεραπεύει, αλλά τι;” του π. Βασιλείου Θερμού.

Στόχος της δραστηριότητας είναι να αναλυθεί το προς διερεύνηση ζήτημα από όλα τα παιδιά, μέσα από συνεργατικές διαδικασίες, στο μεγαλύτερο δυνατό βάθος και πλάτος.

Ακολουθούν Ανακοινώσεις και σχετική Συζήτηση.

Στην περίπτωση που η επεξεργασία του κειμένου κρατήσει περισσότερο από τον προβλεπόμενο χρόνο, κατά τις Ανακοινώσεις και τη Συζήτηση μπορεί να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην τελευταία ερώτηση, που είναι κοινή σε όλες τις ομάδες και συνοφίζει καλύτερα το θέμα.

Δραστηριότητα 4 (Εφαρμόζοντας) (4’-5’):

Παιχνίδι ρόλων (Δημιουργία διαλόγου) - Ατομικά Φύλλα Εργασίας (Αξιολόγηση):

Η τελευταία δραστηριότητα επέχει θέση Εφαρμογής και Αξιολόγησης των στάσεων των παιδιών, σχετικά με όσα συζητήθηκαν.

Μοιράζονται στους μαθητές Ατομικά Φύλλα Εργασίας (Φ.Ε.) μίας ιστορίας* με τίτλο “Η θαυματουργή εικόνα” και ζητείται να φτιάξουν έναν μικρό διάλογο ανάμεσα στον πατέρα και στη μητέρα. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα σύντομο Παιχνίδι Ρόλων, κατά το οποίο οι ρόλοι δεν δίνονται σε Κάρτες, αλλά δημιουργούνται από τα ίδια τα παιδιά.

*Η ιστορία είναι πραγματική και συνέβη σε μαθήτρια (του διδάσκοντα) στην Κρήτη, όταν αυτή ήταν τριών ετών. Η μαθήτρια αυτή σήμερα είναι μηχανικός στα καράβια. Η ίδια είχε τονίσει, πως αν κάτι την κρατάει σήμερα στα πόδια της είναι η πίστη των γονιών της. Η συγκεκριμένη πληροφορία δόθηκε στους μαθητές ένα λεπτό πριν χτυπήσει το κουδούνι.

2η ώρα:

Δραστηριότητα 1 (Βιώνοντας) (5΄):

Επίκληση εμπειρίας:

Ζητείται από τα παιδιά να σκεφτούν και να ξεχωρίσουν μία πολύ ισχυρή εμπειρία τους (χωρίς να την πουν σε συμμαθητές τους), που πιστεύουν πως λειτούργησε καταλυτικά στη ζωή τους. Η εμπειρία αυτή θα μπορούσε να είναι οποιασδήποτε φύσης και να αφορά είτε σχολικές, είτε άλλου είδους επιλογές, σχέσεις με φίλους κ.ο.κ. Στη συνέχεια, χωρίς οι σκέψεις των μαθητών να ανακοινωθούν δυνατά, καλούνται να αναρωτηθούν τι ήταν αυτό που έκανε αυτήν την εμπειρία τόσο δυνατή, πώς θα ήταν η ζωή τους χωρίς αυτήν, και αν τους άλλαξε προς το καλύτερο και με ποιο τρόπο.

Δραστηριότητα 2 (Νοηματοδοτώντας) (15΄):

Παρακολούθηση video:

Γίνεται η παρακάτω εισαγωγή: «Μπήκαμε, σήμερα, παιδιά σε αυτή τη διαδικασία, να σκεφτούμε μια εμπειρία που άλλαξε λίγο ή πολύ τη ζωή μας, γιατί στο σημερινό μάθημα, που είναι ενταγμένο στη θεματική της Αποκάλυψης του Θεού, θα μας απασχολήσει η περίπτωση ενός ανθρώπου που είχε μία προσωπική συνάντηση με τον Θεό και αυτή η εμπειρία τού άλλαξε ολοκληρωτικά τη ζωή. Ο άνθρωπος αυτός δεν είναι άλλος από τον Απόστολο Παύλο». Γίνεται, επίσης, μία σύντομη αναφορά για το ποιος ήταν ο Απόστολος Παύλος πριν από την Αποκάλυψη που δέχθηκε.

Προβάλλεται ένα video* για τον Απόστολο Παύλο: <https://www.youtube.com/watch?v=z83Eg86KGfw> με την οδηγία προς τα παιδιά να σημειώσουν, κατά τη διάρκεια του video, μία ή δύο ερωτήσεις που θα ήθελαν να κάνουν στον Απόστολο Παύλο, αν θα είχαν την ευκαιρία να τον δουν και να μιλήσουν μαζί του.

*Επειδή το video είναι αρκετά μεγάλο (27΄), συστήνεται η περικοπή της ταινίας με την τεχνική του skip των λιγότερο σημαντικών σκηνών.

Δραστηριότητα 3 (Αναλύοντας) (10΄-15΄):

Δάσκαλος σε ρόλο:

Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός “αποκαλύπτει” στα παιδιά πως ο Απόστολος Παύλος είναι εκεί, στην τάξη και θα έχουν την ευκαιρία να συζητήσουν μαζί του. Ο εκπαιδευτικός, μέσα από τη τεχνική **Δάσκαλος σε ρόλο**, αναλαμβάνει τον ρόλο του Απ. Παύλου και οι μαθητές κάνουν προς αυτόν τις ερωτήσεις που έχουν προετοιμάσει.

Εναλλακτικά, αν η τάξη είναι έτοιμη για μία τέτοια δραστηριότητα από μεριάς των μαθητών, η δραστηριότητα μπορεί να αντικατασταθεί από την τεχνική της **Ανακριτικής Καρέκλας**, με κάποιον μαθητή να παίρνει τον ρόλο ενός συνοδού του Απ. Παύλου. Αμφότερες οι δραστηριότητες αποτελούν θεατροπαιδαγωγικές τεχνικές και ενδείκνυνται για να εμπλέξουν τα παιδιά βιωματικά στο θέμα, ώστε να το εξετάσουν στο μεγαλύτερο δυνατό βάθος και πλάτος.

Δραστηριότητα 4 (Εφαρμόζοντας) (5'-10')**Ερμηνευτικό σχόλιο - Ατομικά Φ. Ε. (Αξιολόγηση):**

Η τελευταία δραστηριότητα έχει και αυτή, όπως και της 1^{ης} ώρας, θέση Εφαρμογής και Αξιολόγησης. Στους μαθητές δίνεται Ατομικό Φ.Ε. με τίτλο “Από τον Σαούλ στον Παύλο” και τους ζητείται να γράψουν ένα μικρό κείμενο σχετικά με το πώς η Αποκάλυψη του Χριστού άλλαξε τον Σαούλο.

Εναλλακτική εκδοχή της 2^{ης} ώρας:**Ανεστραμμένη Τάξη:**

Η 2^η ώρα μπορεί, επίσης, να διδαχθεί και ασύγχρονα με την τεχνική της Ανεστραμμένης Τάξης. Με τον τρόπο αυτό το Σενάριο Διδασκαλίας θα περιοριστεί σε ένα τυπικό δίωρο, όπως προβλέπεται από το Π.Σ.

Δραστηριότητα 1 (27'- Ασύγχρονα)**Εξ αποστάσεως παρακολούθηση Video:**

Σύμφωνα με την εναλλακτική αυτή εκδοχή, μπορεί να δοθεί στην e-class ο σύνδεσμος του video για τον Απόστολο Παύλο: <https://www.youtube.com/watch?v=z83Eg86KGfw>

Το video υποκαθιστά την παράδοση του μαθήματος, η οποία γίνεται εξ αποστάσεως, στον χρόνο και με τους ρυθμούς που ο ίδιος ο μαθητής επιθυμεί και μάλιστα με έναν τρόπο (animation), ο οποίος συνδυάζει την προσφορά της γνώσης με την ψυχαγωγία. Η διδασκαλία εκμεταλλεύεται κατ' αυτόν τον τρόπο τα θετικά στοιχεία της ασύγχρονης και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ενώ ταυτόχρονα διασφαλίζεται (μέσω του quiz που ακολουθεί) και η σχετική αξιολόγηση και η άμεση ανατροφοδότηση τόσο των μαθητών, όσο και του εκπαιδευτικού, ο οποίος επιβλέπει την όλη διαδικασία.

Δραστηριότητα 2 (5' - 10'- Ασύγχρονα)**Εξ αποστάσεως Αξιολόγηση - Quiz:**

Οι μαθητές αφού παρακολουθήσουν το video, καλούνται να απαντήσουν σε ένα μικρό quiz που υπάρχει στις Ασκήσεις της e-class. Έτσι αφενός εξασφαλίζεται ότι οι μαθητές θα δουν το video, ενώ αφετέρου λαμβάνουν, όπως και ο εκπαιδευτικός, τη σχετική ανατροφοδότηση και μάλιστα άμεσα.

3^η ώρα**Δραστηριότητα 1 (Βιώνοντας) (5')****Σύνδεση με τα προηγούμενα - Υπόθεση Εργασίας: “Αν ήμουν στη θέση του...”**

Αρχικά, μετά από μία σύντομη αναδρομή σε όσα προηγήθηκαν τις πρώτες δύο ώρες, γίνεται από τον εκπαιδευτικό η εξής διαπίστωση: «Όλες οι περιπτώσεις ανθρώπων

που μας απασχόλησαν μέχρις εδώ είχαν ένα κοινό χαρακτηριστικό: πίστευαν σε κάποιο Θεό. Άραγε, θα μπορούσε κάποιος να αναζητήσει τον Θεό ή και να βιώσει την Αποκάλυψή Του, αν δεν πίστευε καθόλου σε Αυτόν;».

Δίνεται στα παιδιά μία Υπόθεση Εργασίας: «Εάν ήμουν εγώ στη θέση ενός ανθρώπου που δεν πιστεύει καθόλου στον Θεό, πόσες πιθανότητες δίνω στον εαυτό μου να αναζητώ την Αποκάλυψη του Θεού στη ζωή μου;».

- A. 0%
- B. 1-20%
- Γ. 21-50%
- Δ. 51-80%
- E. 81- 100%

Ο εκπαιδευτικός αφού σημειώσει τα ποσοστά στον πίνακα και γράψει δίπλα τις απαντήσεις των παιδιών, λέει: «Σήμερα θα ασχοληθούμε με έναν άνθρωπο που όχι μόνον δεν πίστευε καθόλου στον Θεό, αλλά και προερχόταν από ένα αθεϊστικό περιβάλλον, δηλαδή η έννοια του Θεού δεν υπήρχε καθόλου στο διανοητικό του σύμπαν. Πρόκειται για έναν από τους σημαντικότερους εν ζωή επιστήμονες του κόσμου, τον Francis Collins».

Δραστηριότητα 2 (Νοηματοδοτώντας) (10´):

Φ.Ε.: Francis Collins - Ανάγνωση κειμένου

Ο εκπαιδευτικός μοιράζει στους μαθητές Φ.Ε. για τον Francis Collins* (Φ.Ε. - “Η γλώσσα του Θεού”). Αφού διαβαστεί το Φ.Ε. στην ολομέλεια και δοθούν οι απαραίτητες διευκρινίσεις, γίνεται μία πρώτη πολύ μικρή συζήτηση σχετικά με το τι ήταν αυτό που κάνει εντύπωση στην περίπτωση του F. Collins.

*Ο Francis Collins είναι ένας από τους σημαντικότερους Βιολόγους της εποχής μας και έχει συνδέσει το όνομά του με την αποκωδικοποίηση του ανθρώπινου DNA, καθώς είναι ο Διευθυντής του εργαστηρίου που κατάφερε να το αποκωδικοποιήσει πλήρως. Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχέση του με την πίστη και τη θρησκευτικότητα. Μολονότι ήταν άθεος και προερχόταν από αθεϊστικό περιβάλλον έγινε, μέσα από προσωπικά βιώματα αλλά και λογική σκέψη, πιστός Χριστιανός και σήμερα μιλά για την (χριστιανική) πίστη, ως το “άθροισμα” λογικής και Αποκάλυψης (Collins, 2017).

Δραστηριότητα 3 (Αναλύοντας) (15´):

Συνέντευξη (Ατομική δραστηριότητα)

Στη συνέχεια, τα παιδιά καλούνται να πάρουν συνέντευξη από τον F. Collins, κάνοντάς του μία ερώτηση σχετική με το θέμα του μαθήματος και απαντώντας σαν να είναι ο ίδιος.

Δίνεται η εξής οδηγία:

«Βρίσκεστε στον διπλό ρόλο του Δημοσιογράφου και του F. Collins. Καλείστε, ως Δημοσιογράφοι, να κάνετε μία ερώτηση στον F. Collins, σχετικά με την Αποκάλυψη του Θεού που είναι το θέμα του μαθήματος. Στη συνέχεια, θα απαντήσετε σαν να είστε ο ίδιος ο F. Collins. Προσπαθήστε, ως Δημοσιογράφοι, οι ερωτήσεις σας αφενός να απαντώνται από τα δεδομένα του κειμένου και αφετέρου να μην εξαντλούνται σε μονολεκτικές απαντήσεις. Επίσης προσπαθήστε, ως F. Collins, να απαντήσετε στην ερώτηση με σκέψεις αντλημένες από τα στοιχεία που σας δίνει το κείμενο».

Στη συνέχεια γίνονται ανακοινώσεις από τους μαθητές που επιθυμούν να μοιραστούν τις απαντήσεις τους. Ο εκπαιδευτικός συγκεντρώνει και διαβάζει όλες τις απαντήσεις των παιδιών. Τα Φ.Ε., εξάλλου, αποτελούν και στοιχείο Αξιολόγησης από τον εκπαιδευτικό.

Δραστηριότητα 4 (Εφαρμόζοντας) (3' - 4'):

Συμφωνώ - Διαφωνώ (Thumbs up - Thumbs down) (Αξιολόγηση):

Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει με διάφορους εναλλακτικούς τρόπους, ανάλογα και με τον διαθέσιμο χρόνο. Ένας από αυτούς είναι το **Thumbs up - Thumbs down**. Στα παιδιά δίνονται κάποιες δηλώσεις και καλούνται να αντιδράσουν σε αυτές σηκώνοντας ή κατεβάζοντας το δάχτυλό τους, ανάλογα με το αν συμφωνούν ή διαφωνούν. Ακολουθούν σύντομες σχετικές αιτιολογήσεις.

Δραστηριότητα 5 (6' - 7'):

(Θρησκευτικό Survivor - Αναστοχασμός)

Οι μαθητές χωρίζονται σε Ομάδες των 4-5 και επιλέγουν έναν πρώτο εκπρόσωπο. Για να γίνει ακόμη πιο ζωντανή η δραστηριότητα μπορούν ακόμη και να επιλέξουν ένα όνομα για την Ομάδα τους. Η δραστηριότητα αποτελείται από 5 Γρίφους και ισάριθμες σωματικές ασκήσεις (challenges) που μπορούν να γίνουν στην αίθουσα και δημιουργώντας ευχάριστο μαθησιακό κλίμα, π.χ. 3 push ups, 3 πιρουέτες, τρέξιμο από τοίχο σε τοίχο, άλμα πάνω από ένα θρανίο ή 1 τρίποντο στο καλάθι των αχρήστων! Όλοι οι Γρίφοι αναφέρονται σε όσα ειπώθηκαν και συζητήθηκαν κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Οι εκπρόσωποι έρχονται στον εκπαιδευτικό και παίρνουν όλοι μαζί τον 1° Γρίφο. Στη συνέχεια πηγαίνουν στην Ομάδα τους και τον λύνουν. Όταν δίνουν τον Γρίφο στον εκπαιδευτικό κάνουν και την αντίστοιχη σωματική άσκηση (π.χ. στον 1° Γρίφο κάνουν 3 push ups, στον 2° 3 πιρουέτες κ.ο.κ). Για να γίνει ακόμη πιο διαδραστική η δραστηριότητα και να συμμετέχουν όλοι, καλό είναι σε κάθε Γρίφο να αλλάζει ο εκπρόσωπος. Εάν ο Γρίφος έχει απαντηθεί σωστά και έχει γίνει και η σωματική άσκηση, η δραστηριότητα συνεχίζει με τον 2° Γρίφο κ.ο.κ. μέχρι να ολοκληρωθεί. Είναι μία δραστηριότητα που απαιτεί οπωσδήποτε προετοιμασία, αλλά και εξαιρετική εγρήγορση από τον εκπαιδευτικό, αλλά μπορεί να κάνει τα παιδιά να δουν, στην κυριολεξία, το Μάθημα... αλλιώς!

Η δραστηριότητα έχει ως σκοπό τον Αναστοχασμό επί όσων προηγήθηκαν και, επίσης, παιδιά και εκπαιδευτικός να αυτοαξιολογήσουν την εμπειρία τους, ούτως ώστε να εμβαθύνουν περαιτέρω στην κατανόησή της και να βελτιωθούν (Çimer, Çimer, & Vekli, 2013). Είναι, ωστόσο, δοσμένη με έναν παιγνιώδη τρόπο που συνδυάζει το παιχνίδι, τη σωματική δραστηριότητα, την πνευματική και τη σωματική εγρήγορση, την ομαδοσυνεργατικότητα, την άμιλλα και τον παιγνιώδη ανταγωνισμό. Ακόμη και οι πλέον αδιάφοροι μαθητές (και μάλιστα, συνήθως, ακριβώς αυτοί!) επιθυμούν να συμμετέχουν στο παιχνίδι και ρίχνονται στη μάχη για τη νίκη! Επιπλέον, είναι μία δραστηριότητα που συνάδει με τη Διαφοροποιημένη Διδασκαλία (Tomlison, 2010), καθώς το κάθε παιδί μπορεί να επιλέξει σ' αυτήν τον ρόλο που του ταιριάζει περισσότερο.

Δραστηριότητα 6 (Ασύγχρονη)

(Εργασία για το σπίτι: Διαφοροποιημένη Αξιολόγηση)

Ως τελευταία δραστηριότητα επιλέγεται μία ασύγχρονη και εξ αποστάσεως δραστηριότητα στο πλαίσιο της εξατομικευμένης αξιολόγησης. Δίνονται στους μαθητές τρεις εργασίες, ως εργασία τετραμήνου, ώστε να επιλέξουν και να κάνουν τη μία, όποια θελήσουν. Οι δραστηριότητες είναι διαβαθμισμένης δυσκολίας, απαιτούν διαφορετικούς τύπους απαντήσεων και απευθύνονται σε διαφορετικά ενδιαφέροντα, για να μπορούν να ανταποκριθούν, ανάλογα με τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντά τους, όλα τα παιδιά. Όλες οι ασκήσεις για να απαντηθούν άριστα απαιτούν διαδικτυακή αναζήτηση.

Οι εργασίες είναι οι εξής (βλ. και Παράρτημα):

1. 5Π και 1Γ: Δόθηκαν στα παιδιά 2 βιβλικές διηγήσεις (μία από την Παλαιά και μία από την Καινή Διαθήκη) από το βιβλίο των Θρησκευτικών της Β' Λυκείου, σχετικές με την Αποκάλυψη του Θεού στους ανθρώπους και καλούνται να απαντήσουν στις εξής ερωτήσεις για το καθένα ξεχωριστά: Ποιο γεγονός περιγράφεται; Ποιος Αποκαλύπτεται; Πότε έγινε το γεγονός; Που έγινε; Πώς έγινε; Γιατί έγινε;
2. Να γράψετε μία Επιστολή σε κάποια από τις Εκκλησίες που έχετε ιδρύσει, σαν να είστε ο Απ. Παύλος και να διηγηθείτε τι σημαίνει για εσάς η Αποκάλυψη του Χριστού.
3. Είστε Δημοσιογράφος και παίρνετε συνέντευξη από τον F. Collins. Να κάνετε 3-4 ερωτήσεις, σχετικές με το θέμα μας, αλλά και γενικότερα αναφορικά με τη σχέση πίστης και επιστήμης και να απαντήσετε σαν να είστε ο ίδιος.

2.2 Φύλλα Εργασίας

Golgotha (Γολγοθάς) – WASP

Άλμπουμ: Golgotha (2015)

Do you hear the wailing now	Ακούς τον θρήνο τώρα;
Do you hear ‘em nailing down	Τους ακούς να καρφώνουν τώρα;
To a crown of thorns on sorrows born	Σ’ ένα στέμμα από αγκάθια επάνω
Heaven’s come down for	γεννιούνται οι λύπες
Sweat like blood comes down	Ο ουρανός κατεβαίνει
Eclipse a shadow now	Ο ιδρώτας τρέχει σαν αίμα
The sun is gone and sorrows come where	Έκλειψη – σκιά τώρα
it slithers from	Ο ήλιος έφυγε και οι λύπες έρχονται εκεί απ’ όπου γλιστράει
Jesus I need you now	Ιησού σε χρειάζομαι τώρα
Free me I’m lost somehow	Ελευθέρωσέ με, έχω χαθεί με κάποιο τρόπο
Oh, remember me today	Θυμήσου με απόψε
I’m a leper left to hang	Είμαι ένας λεπρός
Oh, yes I need you now	Αφημένος να κρέμομαι
	Ω ναι, σε χρειάζομαι τώρα...
Jesus I need you now	Ιησού σε χρειάζομαι τώρα
Show me I’m lost somehow	Δείξε μου ότι έχω χαθεί με κάποιο τρόπο
Oh, and show me there’s a way from	Και δείξε μου ότι υπάρχει διαφυγή από
The cross from where I hang	τον σταυρό που κρέμομαι
Oh see me bleed... I need you now	Ω, δες με ματωμένο... Σε χρειάζομαι τώρα...
Tell me where I’m going now	Πες μου που πηγαίνω τώρα
Ooh am I lost or found	Είμαι χαμένος ή βρέθηκα;
Are you who they say? Are you who they	Είσαι Αυτός που λένε; Είσαι αυτός που
claim?	ισχυρίζονται;
Oh, remember me	

Say a little prayer somehow, ooh	Θυμήσου με, πες μια μικρή προσευχή με κάποιο τρόπο
Show me where I'm bound ooh	Δείξε μου που είμαι δεμένος
God I'm falled	Θεέ, έχω πέσει
The bells are tolling	Οι καμπάνες χτυπάνε
Just remember me, my name, my name	Απλά θυμήσου με, θυμήσου το όνομά μου
I'm slowly slipping into	Γλιστρώω αργά
These wings that carry on	Αυτά τα φτερά που κουβαλάω
My knees are bloody from my crawl	Τα γόνατά μου είναι ματωμένα απ' το σύρσιμο
Show me there's a reason	Δείξε μου ότι υπάρχει ένας λόγος
Keep believing you're the one	Να συνεχίσω να πιστεύω ότι είσαι ο Ένας
My knees are buried at your cross	Τα γόνατά μου θάφτηκαν στον Σταυρό Σου
Tell me where I'm going now	Πες μου που πηγαίνω τώρα
Tell me am I going down	Πες μου κατεβαίνω κάτω;
Are you who they say you claim	Είσαι Αυτός που λένε ότι ισχυρίζεσαι;
Remember me this night	Θυμήσου αυτή τη νύχτα
Breath and hear me now	Ανάπνευσε και άκουσέ με τώρα
Ooh bring me alive show me all Golgotha's mine	Ζωντάνεψέ με, δείξε μου όλο το ορυχείο του Γολγοθά
Shadows forever night	Οι σκιές πάντα τη νύχτα - υπάρχει ελπίδα για μένα;
Oh is there no hope for me?	Κάπου που θα μου δείξεις Εσύ;
Oh, somewhere you'll show for me?	Ω, παραμένω σταθερός στην πίστη μου
Oh, I'm holding on believing thee's a reason I can find	ότι Αυτός είναι ένας λόγος που μπορώ να βρω
Oh oh Lord remember me, take me up tonight	Κύριε, θυμήσου με, πάρε με επάνω απόψε...

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - Η πίστη θεραπεύει. Ναι, αλλά τι;

«(...) Στα Ευαγγέλια τα θαύματα ονομάζονται σημεία, δηλαδή σημάδια. Τίνος; Της ερχόμενης Βασιλείας του Χριστού. Γι' αυτό και η προσοχή πρέπει να στραφεί εκεί που δείχνουν. Όταν το δάχτυλο δείχνει το φεγγάρι, είναι ανόητο να κοιτάς το δάχτυλο.

Καλό πράγμα η θεραπεία μας. Αλλά μόνο εάν το θαύμα προκαλέσει μετάνοια εκπληρώνει πραγματικά την αποστολή του.

Ίσως τα παραπάνω φαίνονται κάπως απόμακρα σε κάποιον που ποθεί ένα θαύμα στη ζωή του. Πολλοί είναι εκείνοι που διαμαρτύρονται λέγοντας «αν μου γινόταν το θαύμα που ζητούσα, θα με έφερνε πιο κοντά στον Θεό».

Αμφιβάλλω. Ο Ελύτης έγραψε: «Κανείς δεν παίρνει τα δωρεάν». Νομίζω πως οι περισσότεροι από εμάς, μετά τον αρχικό συγκλονισμό της θαυματουργικής θεραπείας μας, θα συνεχίζαμε τη ζωή μας όπως πριν, παραδομένοι στις ίδιες προβληματικές μας συνήθειες.

Αν δεν μπορούμε να δούμε την αποκάλυψη του Θεού μέσα στον πόνο, ούτε και στην κατάργησή του θα τη νιώσουμε. Αν μπορούμε να διακρίνουμε τον Θεό και μέσα στον πόνο, τότε το θαύμα ήδη έγινε. Είναι η απέχδωση του κελύφους της σκληρότητας και της ραθυμίας μας προκειμένου να φτάσει μέχρι εμάς η ιλαρότητα των ακτίνων του Θεού.»

του π. Βασιλείου Θερμού

Ερωτήσεις επεξεργασίας (Απαντάμε σε 2 από τις 3 ερωτήσεις):

1. Πώς συνδέονται αυτά που γράφει ο π. Β. Θερμός με όσα συζητήσαμε πριν σχετικά με τους 2 ληστές;
2. Πως αντιλαμβάνεστε τις φράσεις: «Αν δεν μπορούμε να δούμε την αποκάλυψη του Θεού μέσα στον πόνο, ούτε και στην κατάργησή του θα τη νιώσουμε. Αν μπορούμε να διακρίνουμε τον Θεό και μέσα στον πόνο, τότε το θαύμα ήδη έγινε»;
3. Τελικά, είναι το θαύμα απαραίτητο για την πίστη ή η πίστη απαραίτητη για το θαύμα;

Φύλλο Εργασίας: Η θαυματουργή εικόνα

Είστε μία οικογένεια με ένα μικρό παιδάκι σε κάποιο χωριό έξω από το Ηράκλειο της Κρήτης. Η μικρή σας κόρη, 3,5 ετών ξαφνικά νοσεί από μια σπάνια ασθένεια και μένει ανάπηρη. Την πηγαίνετε σε όλα τα Νοσοκομεία και στους πιο γνωστούς γιατρούς της Κρήτης και της Αθήνας. Η απάντηση είναι παντού σταθερά η ίδια: το παιδί δεν θα περπατήσει ποτέ στη ζωή του.

Μία μέρα, η γιαγιά σας αναφέρει την περίπτωση μίας εκκλησίας που βρίσκεται σε απόσταση 10 χιλιομέτρων από το δικό σας μέρος, όπου υπάρχει μία εικόνα που φημίζεται για τα θαύματά της και σας προτείνει να κάνετε ένα τάμα εκεί. Το βράδυ ο πατέρας και η μητέρα συζητούν.

Να γράψετε έναν σύντομο διάλογο και την απόφαση που παίρνουν.

Φύλλο Εργασίας - Από τον Σαούλ στον Παύλο

Να γράψετε ένα μικρό κείμενο 70-80 λέξεων σχετικά με το πώς η Αποκάλυψη του Χριστού άλλαξε τον Σαούλ και τον μεταμόρφωσε σε κάτι άλλο.

Quiz Αποστόλου Παύλου:

1. Πότε έζησε ο Απόστολος Παύλος;
 - A. 1^ο αιώνα π.Χ.
 - B. 1^ο αιώνα μ.Χ.
 - Γ. 4^ο αιώνα μ.Χ.
 - Δ. 14^ο αιώνα μ.Χ.

2. Οι Ιουδαίοι απείλησαν τους μαθητές του Χριστού να μην μιλούν για την Ανάστασή Του γιατί:
 - A. έτσι ρίχνανε ουσιαστικά την ευθύνη για τον θάνατό Του στους ίδιους
 - B. αν τους σκοτώνανε θα γινόντουσαν και οι ίδιοι θεομάχοι
 - Γ. και οι ίδιοι πίστευαν, κατά βάθος, στην Ανάστασή Του
 - Δ. φοβόντουσαν πως μ' αυτό τον τρόπο θα δημιουργούνταν εξέγερση κατά των Ρωμαίων

3. Ο Απ. Παύλος πριν γίνει Απόστολος του Χριστού:
 - A. Καταγόταν από Χριστιανική οικογένεια και ήταν πιστός Χριστιανός ο ίδιος
 - B. Καταγόταν από Χριστιανική οικογένεια, αλλά ο ίδιος δεν ήταν πιστός Χριστιανός
 - Γ. Ήταν μαθητής του Χριστού
 - Δ. Ήταν φανατικός φαρισαίος και διώκτης του Χριστιανισμού

4. Ο Απ. Παύλος πριν γίνει Απόστολος του Χριστού ονομαζόταν:
 - A. Στέφανος
 - B. Γαμαλιήλ
 - Γ. Σαούλ
 - Δ. Ανανίας

5. Σε ποια πόλη πήγε ο Απ. Παύλος για να εκδιώξει τους Χριστιανούς και συνέβη το θαύμα της μεταστροφής του;
- A. Ιερουσαλήμ
 - B. Αντιόχεια
 - Γ. Δαμασκό
 - Δ. Φίλιπποι
6. Πώς αντέδρασαν οι Ιουδαίοι στο θαυμαστό γεγονός της μεταστροφής του Απ. Παύλου;
- A. Χάρηκαν φυσικά και τον βοήθησαν με κάθε τρόπο να ολοκληρώσει το έργο του
 - B. Έδειξαν απόλυτη αδιαφορία γι' αυτό
 - Γ. Θύμωσαν αρχικά, αλλά μετά φρόντισαν να του δείξουν τη συμπαράστασή τους
 - Δ. Εξαгриώθηκαν και προσπάθησαν να τον εξοντώσουν με κάθε τρόπο
7. Ποια ήταν η πρώτη πόλη στην Ευρώπη που δέχθηκε τον Χριστιανισμό από τον Απ. Παύλο ;
- A. Ιερουσαλήμ
 - B. Φίλιπποι
 - Γ. Δαμασκό
 - Δ. Αντιόχεια
8. Ο Απόστολος Παύλος μίλησε στους Αθηναίους στον Άρειο Πάγο για:
- A. Τον Άγνωστο Θεό
 - B. Τον Θεό Δημιουργό τους σύμπαντος
 - Γ. Την Ανάσταση των νεκρών
 - Δ. Όλα τα προηγούμενα
9. Τι κάνει αξιόπιστη τη μαρτυρία του Απ. Παύλου για τη θαυμαστή μεταστροφή του;
- A. Το γεγονός ότι την μαρτυρεί ο ίδιος και μάλιστα μετά από αυτήν το κήρυγμα για τον Ιησού Χριστό έγινε ο απόλυτος σκοπός της ζωής του με αποτέλεσμα να δεινοπαθήσει πολλές φορές πολύ άσχημα
 - B. Το γεγονός ότι την μαρτυρεί ο ίδιος, αφού μάλιστα μετά από αυτήν είχε μία ζωή πλούσια σε απολαύσεις που του πρόσφερε ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός

- Γ. Το γεγονός ότι την μαρτυρούν τα Ευαγγέλια, παρά το γεγονός ότι ο ίδιος δεν παραδέχθηκε ποτέ δημόσια ότι συνέβη κάτι τέτοιο
- Δ. Τίποτα, αφού ο ίδιος δεν παραδέχθηκε ποτέ ότι συνέβη
10. Ποια από τις παρακάτω φράσεις για τον Απ. Παύλο είναι ψεύτικη:
- A. Μετά τη μεταστροφή του στον Χριστό ζούσε μόνο για τον Χριστό και ζούσε ο Χριστός μέσα του
- B. Ήταν ο πρώτος άνθρωπος που κήρυξε την αλήθεια του Χριστού στην Ευρώπη
- Γ. Η πίστη του στον Χριστό του κόστισε πολύ μεγάλες ταλαιπωρίες
- Δ. Καμία από τις παραπάνω δεν είναι ψεύτικη, όλες είναι αλήθεια

Φύλλο Εργασίας - Η γλώσσα του Θεού

Francis Collins – Η γλώσσα του Θεού (Ελληνική έκδοση Παπαζήση)

(Ο Francis Collins, είναι από τους μεγαλύτερους επιστήμονες Γενετικής του κόσμου, διευθυντής του σχεδίου ανθρώπινου γονιδιώματος, των ΗΠΑ, που παρουσίασε από το Λευκό Οίκο την αποκρυπτογράφηση του DNA).

Ο Κόλλινς πιστεύει ότι η επιστήμη δεν μπορεί να χρησιμοποιείται, για να αντικρούει την ύπαρξη του Θεού, επειδή βασίζεται στον «φυσικό» κόσμο. Ύπ' αυτήν την έννοια, πιστεύει ότι τα θαύματα είναι πραγματικά. «Αν κάποιος θέλει να δεχτεί την ύπαρξη του Θεού ή κάποιας υπερφυσικής δύναμης έξω από τη φύση, τότε δεν υπάρχει χάσμα λογικής στο να δεχτεί ότι ευκαιριακά αυτή η υπερφυσική δύναμη μπορεί να εμφανίσει μια εισβολή» λέει.

«Ο Θεός είναι δίπλα μας, μπροστά μας, αλλά το σπουδαιότερο μέσα μας: μέσα στον ίδιο τον γενετικό μας κώδικα...

Είμαι επιστήμονας και πιστός, και δεν βρίσκω καμία σύγκρουση μεταξύ αυτών των δύο.

Ως διευθυντής του Προγράμματος Ανθρώπινου Γονιδιώματος, έχω ηγηθεί συνεργασίας επιστημόνων για να διαβάσουμε τα 3,1 δισεκατομμύρια γράμματα του ανθρώπινου γονιδιώματος, του βιβλίου εντολών του DNA μας.

Ως χριστιανός βλέπω το DNA, κέντρο πληροφοριών όλων των ζώντων οργανισμών, σαν τη γλώσσα του Θεού και την κομψότητα και την πολυπλοκότητα των ίδιων των σωμάτων μας και της υπόλοιπης φύσης, ως αντανάκλαση του σχεδίου του Θεού.

Ως μεταπτυχιακός φοιτητής στη φυσικοχημεία τη δεκαετία του 1970, ήμουν άθεος,

μη βρίσκοντας λόγο να υποθέσω την ύπαρξη οποιασδήποτε αλήθειας έξω από τα Μαθηματικά, τη Φυσική και τη Χημεία. Στη συνέχεια, όμως, πήγα στην Ιατρική Σχολή και εκεί αντιμετώπισα θέματα ζωής και θανάτου στο προσκέφαλο των ασθενών μου. Κάποτε, μια ασθενής μου με ρώτησε «Εσείς σε τι πιστεύετε, γιατρέ;». Αυτό με προβλημάτισε και άρχισα να ψάχνω για απαντήσεις.

Αναγκάστηκα να παραδεχτώ ότι η επιστήμη, που αγαπούσα τόσο πολύ, ήταν ανίκανη να απαντήσει σε ερωτήματα όπως «Ποιο είναι το νόημα της ζωής;» «Γιατί είμαι εδώ;» «Γιατί τα μαθηματικά λειτουργούν, έτσι κι αλλιώς;» «Αν το Σύμπαν έχει αρχή, ποιος το δημιούργησε;» «Γιατί οι φυσικές σταθερές στο Σύμπαν είναι τόσο λεπτά ρυθμισμένες, ώστε να επιτρέπουν τη δυνατότητα των σύνθετων μορφών ζωής;» «Γιατί οι άνθρωποι έχουν την αίσθηση της ηθικής;» «Τι συμβαίνει όταν πεθαίνουμε;».

Η αρχική αθεϊστική μου βεβαιότητα, πως «ξέρω ότι δεν υπάρχει Θεός», αναδύθηκε τότε ως η πιο αβάσιμη εκδοχή. Καθώς εύστοχα έχει παρατηρήσει ο Άγγλος συγγραφέας G. K. Chesterton, «ο αθεϊσμός είναι το πιο τολμηρό δόγμα, γιατί είναι η υποστήριξη μιας καθολικής άρνησης». Αλλά η λογική από μόνη της δεν μπορεί να αποδείξει την ύπαρξη του Θεού. Η Πίστη είναι λογική συν αποκάλυψη και αυτή η αποκάλυψη απαιτεί σκέψη τόσο με το πνεύμα όσο και με το μυαλό. Πρέπει να ακούσει κανείς τη μουσική, δεν φτάνει να διαβάσει μόνο τις νότες στο πεντάγραμμο. Τελικά, ένα άλμα πίστης είναι απαραίτητο.

Ορισμένοι με ρώτησαν: Δεν έχει εκραγεί το μυαλό σου; Μπορείς να αναζητείς το πώς λειτουργεί η ζωή, χρησιμοποιώντας τα εργαλεία της γενετικής και της μοριακής βιολογίας, και συγχρόνως να λατρεύεις ένα δημιουργό Θεό; Δεν είναι η εξέλιξη και η πίστη στο Θεό ασυμβίβαστες; Μπορεί ένας επιστήμονας να πιστεύει σε θαύματα όπως η Ανάσταση;

Στην πραγματικότητα, δεν βρίσκω καμία σύγκρουση σ' αυτά, και το ίδιο συμβαίνει με το 40% των ενεργών επιστημόνων που δηλώνουν ότι είναι πιστοί... **Γιατί αλήθεια δεν θα μπορούσε η εξέλιξη να είναι το σχέδιο του Θεού για τη δημιουργία;**

(Πηγή: Εφημ. Απογευματινή-ένθετο «Εκκλησία» τ. 3)

<https://fdathanasiou.wordpress.com/2011/09/20/%CE%B2%CF%81%CE%AE%CE%BA%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%B8%CE%B5%CF%8C-%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%AC%CE%B5%CE%B9-%CE%BF-%CF%86-%CE%BA%CF%8C%CE%BB%CE%BB%CE%B9%CE%BD%CF%82-%CE%BF-%CE%AC%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89/>

ΟΔΗΓΙΑ:

Βρίσκεστε στον διπλό ρόλο του Δημοσιογράφου και του F. Collins.

Αρχικά, ως Δημοσιογράφοι, θα κάνετε μία ερώτηση στον F. Collins σχετικά με το θέμα μας που είναι η Αποκάλυψη του Θεού. Στη συνέχεια, θα απαντήσετε στην ερώτηση σαν να είστε ο ίδιος ο F. Collins.

Tips:

- Προσπαθήστε, ως Δημοσιογράφοι, οι ερωτήσεις σας να απαντώνται από τα δεδομένα του κειμένου και να μην παίρνουν μονολεκτικές απαντήσεις.
- Επίσης προσπαθήστε, ως F. Collins να απαντήσετε στην ερώτηση με σκέψεις που αντιστοιχούν στα στοιχεία που σας δίνει το κείμενο.

ΣΥΜΦΩΝΩ – ΔΙΑΦΩΝΩ:

- Ο Θεός αποκαλύπτεται στους ανθρώπους, αλλά εξαρτάται από τη δική τους δεκτικότητα, αν θα Τον ανακαλύψουν ή όχι.
- Κάποτε οι άνθρωποι είχαν διαρκώς την αίσθηση πως ο Θεός βρίσκεται ανάμεσά τους, αλλά αυτό δεν συμβαίνει πια στις μέρες μας.
- Μόνον οι άνθρωποι που προέρχονται από θρησκευόμενο περιβάλλον έχουν την αίσθηση πως ο Θεός τους αποκαλύπτεται.
- Η πίστη στην Αποκάλυψη του Θεού δεν συμβαδίζει με τις Φυσικές Επιστήμες.
- Εμπειρίες όπως αυτή του Απ. Παύλου έχουν ιδιαίτερα μεγάλη αξία, καθώς πιστοποιούν πως η γνωριμία με τον αληθινό Θεό αλλάζει απόλυτα τη ζωή του ανθρώπου.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ SURVIVOR**ΓΡΙΦΟΙ ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ**

ΓΡΙΦΟΣ 1:

*Στο δρόμο για τη Δαμασκό
είδα τον ίδιο τον Χριστό.*

Ποιος ήμουν και ποιος έγινα...

-
-

(Απάντηση: Ήμουν ο Σαούλ/Σαύλος και έγινα ο Απόστολος Παύλος)

ΓΡΙΦΟΣ 2:

And the language of God is...

(Απάντηση: DNA)

ΓΡΙΦΟΣ 3:

“*Ιησού σε χρειάζομαι τώρα*” (Jesus I need you now!),

γιατί είμαι ο ...

(Απάντηση: Ο ΚΑΛΟΣ ΛΗΣΤΗΣ)

ΓΡΙΦΟΣ 4:

ΠΙΣΤΗ = Λ _ _ _ _ _ + Α _ _ _ _ _

(Απάντηση: ΛΟΓΙΚΗ + ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ)

ΓΡΙΦΟΣ 5:

Ερωτήματα χωρίς επιστημονική απάντηση:

-
-
-
-

(Ενδεικτικές απαντήσεις από το κείμενο του F. Collins: «Ποιο είναι το νόημα της ζωής;», «Γιατί είμαι εδώ;» «Γιατί τα μαθηματικά λειτουργούν, έτσι κι αλλιώς;» «Αν το Σύμπαν έχει αρχή, ποιος το δημιούργησε;» «Γιατί οι φυσικές σταθερές στο Σύμπαν είναι τόσο λεπτά ρυθμισμένες, ώστε να επιτρέπουν τη δυνατότητα των σύνθετων μορφών ζωής;» «Γιατί οι άνθρωποι έχουν την αίσθηση της ηθικής;» «Τι συμβαίνει όταν πεθαίνουμε;».)

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ:

Εργασία 1:

5 Π και 1 Γ

ΚΕΙΜΕΝΑ:

ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ: Η κλήση του Μωυσή (Εξοδος, 3, 114)

«Ο Μωυσής έβοσκε τα πρόβατα του Ιοθόρ, του πεθερού του, ιερέα της Μαδιάμ. Κάποτε, οδηγώντας τα πρόβατα πέρα από την έρημο, έφτασε στο βουνό του Θεού, το Χωρήβ. Τότε του φανερώθηκε ο άγγελος του Κυρίου μέσα σε πύρινη φλόγα που έβγαине από μια βάτο. Ο Μωυσής είδε πως ενώ η βάτος είχε πάρει φωτιά κι ήταν μέσα στις φλόγες, δεν καιγόταν να γίνει στάχτη. Είπε, λοιπόν: “Ας πάω, να δω αυτό το παράδοξο θέαμα: γιατί δεν καίγεται η βάτος;”. Όταν ο Κύριος είδε ότι ο Μωυσής πλησίαζε για να παρατηρήσει, του φώναξε μέσα από τη βάτο: “Μωυσή, Μωυσή”. Αυτός

απάντησε: “Ορίστε”. “Μην πλησιάζεις εδώ”, είπε ο Κύριος. “Βγάλε τα σανδάλια σου από τα πόδια σου, γιατί ο τόπος όπου στέκεσαι είναι τόπος άγιος. Εγώ”», του λέει, “είμαι ο Θεός των προγόνων σου, ο Θεός του Αβραάμ, ο Θεός του Ισαάκ και ο Θεός του Ιακώβ”. Τότε ο Μωυσής σκέπασε το πρόσωπό του, γιατί φοβόταν να κοιτάξει τον Θεό. Ο Κύριος συνέχισε: “Είδα τη δυστυχία του λαού μου στην Αίγυπτο, και άκουσα την κραυγή τους εξαιτίας των καταπιεστών τους. Ξέρω τα βάσανά τους. Γι’ αυτό κατέβηκα να τους γλιτώσω από τους Αιγύπτιους και να τους φέρω από αυτή τη χώρα σε μια χώρα μεγάλη και εύφορη, στη χώρα όπου ρέει γάλα και μέλι, εκεί που τώρα κατοικούν οι Χαναναίοι, οι Χετταίοι, οι Αμορραίοι, οι Φερεζαίοι, οι Ευαίοι και οι Ιεβουσαίοι. Και τώρα που η κραυγή των Ισραηλιτών έφτασε ως εμένα, και είδα πώς τους καταπιέζουν οι Αιγύπτιοι, τώρα εγώ σε στέλνω στον Φαραώ, να βγάλεις τον λαό μου, τους Ισραηλίτες, από την Αίγυπτο”. Ο Μωυσής είπε στον Θεό: “Ποιος είμαι εγώ, για να πάω στον Φαραώ και να βγάλω τους Ισραηλίτες από την Αίγυπτο;”. “Εγώ θα είμαι μαζί σου”, του απάντησε ο Θεός. “Και να ποιο θα είναι το σημείο ότι εγώ σε έστειλα: Όταν θα βγάλεις τον λαό από την Αίγυπτο, θα λατρεύσετε τον Θεό σ’ αυτό εδώ το βουνό”. Αλλά ο Μωυσής είπε πάλι: “Καλά, εγώ θα πάω στους Ισραηλίτες και θα τους πω, ‘ο Θεός των προγόνων σας με έστειλε σ’ εσάς’ Αυτοί όμως θα με ρωτήσουν ‘ποιο είναι το όνομά του;’. Τι θα τους πω;”. Τότε ο Θεός απάντησε στον Μωυσή: “Εγώ είμαι εκείνος που είμαι” (“Εγώ ειμι ό ”Ων”). Έτσι”, του λέει, “θα μιλήσεις στους Ισραηλίτες: ‘Εκείνος που είναι μ’ έστειλε σ’ εσάς’».

Καινή Διαθήκη, Η Μεταμόρφωση του Χριστού

Μτ 17, 1: «Ύστερα από έξι μέρες, παίρνει ο Ιησούς μαζί του τον Πέτρο, τον Ιάκωβο και τον Ιωάννη, τον αδερφό του, και τους ανεβάζει σε ένα ψηλό βουνό».

Λκ 9, 29-31: «Την ώρα που προσευχόταν, η όψη του προσώπου του έγινε διαφορετική και τα ρούχα του άσπρα κι αστραφτερά. Ξαφνικά δύο άντρες άρχισαν να μιλούν μαζί του: ήταν ο Μωυσής και ο Ηλίας, οι οποίοι παρουσιάστηκαν με λαμπρότητα και μιλούσαν για τον θάνατό του στην Ιερουσαλήμ, με τον οποίο θα εκπλήρωνε την αποστολή του».

Μτ 17, 4-9: «Και είπε ο Πέτρος στον Ιησού: “Κύριε, είναι ωραία να μείνουμε εδώ! Αν θέλεις, να κάνουμε εδώ τρεις σκηνές: μια για σένα, μια για τον Μωυσή και μια για τον Ηλία”. Ενώ μιλούσε ακόμα, ένα φωτεινό σύννεφο τους σκέπασε, και μέσα από το σύννεφο ακούστηκε μια φωνή που έλεγε: “Αυτός είναι ο αγαπημένος μου Υιός, αυτός είναι ο εκλεκτός μου, αυτόν να ακούτε”. Όταν το άκουσαν οι μαθητές, έπεσαν με το πρόσωπο στη γη και φοβήθηκαν πολύ. Τους πλησίασε τότε ο Ιησούς, τους άγγιξε και τους είπε: “Σηκωθείτε και μη φοβάστε”. Σήκωσαν τότε τα μάτια τους και δεν είδαν κανέναν άλλον, παρά τον ίδιο τον Ιησού μόνον του. Ενώ κατέβαιναν από το βουνό, τους πρόσταξε: “Μην πείτε σε κανέναν αυτό που είδατε, ώσπου να αναστηθώ από τους νεκρούς”».

Να απαντήσετε στις ερωτήσεις που σας δίνονται. Για πληρέστερες απαντήσεις συνίσταται να αναζητήσετε σχετικές πληροφορίες και από το διαδίκτυο.

Καλή επιτυχία!

	ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ	ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ
Τι συμβαίνει; (Ποιο γεγονός συνέβη;)		
Ποιος αποκαλύπτεται;		
Πότε γίνεται η Αποκάλυψη;		
Που γίνεται η Αποκάλυψη;		
Πώς (με ποιο τρόπο) γίνεται η Αποκάλυψη;		
Γιατί γίνεται η Αποκάλυψη;		

Εργασία 2:

Επιστολή του Αποστόλου Παύλου

Κείμενο: Η μεταστροφή του Σαύλου (Πραξ 9, 1-19)

«Στο μεταξύ ο Σαύλος συνέχιζε να έχει απειλητικές και φονικές διαθέσεις για τους μαθητές του Κυρίου· πήγε μάλιστα στον αρχιερέα και του ζήτησε συστατικές επιστολές για τις συναγωγές στη Δαμασκό. Ήθελε να φέρει δεμένους στην Ιερουσαλήμ όποιους θα 'βρισκε εκεί να ακολουθούν την οδό του Κυρίου, άντρες και γυναίκες. Καθώς πήγαινε και πλησίαζε στην Δαμασκό, ξαφνικά τον φώτισε μια αστραπή από τον ουρανό. Αυτός έπεσε στη γη κι άκουσε μια φωνή να του λέει: “Σαούλ, Σαούλ, γιατί με καταδιώκεις;” “Ποιος είσαι, Κύριε;” ρώτησε. Κι ο Κύριος του απάντησε: “Εγώ είμαι ο Ιησούς, που εσύ τον καταδιώκεις. Σήκω όμως και μπες στην πόλη εκεί θα σου πούνε τι πρέπει να κάνεις”. Οι άντρες που συνόδευαν το Σαύλο έμειναν μ' ανοιχτό το στόμα, γιατί άκουγαν τη φωνή, δεν έβλεπαν όμως κανένα. Αυτός σηκώθηκε πάνω κι ενώ τα μάτια του ήταν ανοιχτά, δεν έβλεπε τίποτε. Οι συνοδοί του τότε τον έπιασαν από το χέρι και τον οδήγησαν στη Δαμασκό. Τρεις μέρες ήταν τυφλός. Στο διάστημα αυτό ούτε έφαγε ούτε ήπια».

«Εκεί στη Δαμασκό ζούσε ένας μαθητής που τον έλεγαν Ανανία. Σ' αυτόν φανερώθηκε σε όραμα ο Κύριος και του είπε: “Ανανία!” Εκείνος απάντησε: “Ορίστε, Κύριε!” “Σήκω”, του λέει ο Κύριος, “και πήγαινε στην οδό που λέγεται Ευθεία. Εκεί, στο σπίτι του Ιούδα, ζήτησε κάποιον από την Ταρσό που λέγεται Σαύλος. Αυτή τη στιγμή προσεύχεται, και είδε σε όραμα κάποιον που λέγεται Ανανίας να μπαίνει και ν' ακουμπάει πάνω του το χέρι του για να ξαναβρεί το φως του”».

«Ο Ανανίας απάντησε: “Κύριε, έχω ακούσει από πολλούς πόσα δεινά έχει προκαλέσει αυτός ο άνθρωπος στους πιστούς σου στην Ιερουσαλήμ. Κι εδώ που ήρθε, έχει εξουσιοδότηση από τους αρχιερείς να συλλάβει όλους όσοι ομολογούν το όνομά σου”. “Πήγαινε”, του λέει ο Κύριος, “γιατί αυτόν εγώ τον διάλεξα για να τον χρησιμοποιήσω ως όργανο που θα με κάνει γνωστό στα έθνη και στους άρχοντές τους και στον ισραηλιτικό λαό. Κι εγώ θα του δείξω πόσα θα πρέπει να πάθει για χάρη του ονόματός μου”».

«Τότε ο Ανανίας έφυγε και πήγε σ' εκείνο το σπίτι. Ακούμπησε τα χέρια του πάνω στο Σαούλ και του είπε: “Σαούλ, αδερφέ, ο Κύριος, ο Ιησούς, αυτός που σου φανερώθηκε στο δρόμο καθώς ερχόσουν, με έστειλε για να ξαναβρείς το φως σου και να γεμίσεις με Άγιο Πνεύμα”. Αμέσως τότε έπεσαν από τα μάτια του κάτι σαν λέπια και ξαναβρήκε το φως του. Σηκώθηκε, βαφτίστηκε, και κατόπιν έφαγε και συνήλθε».

ΕΡΓΑΣΙΑ:

Ο Απόστολος Παύλος, μετά τη μεταστροφή του στον Χριστιανισμό έκανε τέσσερις περιοδείες, στις οποίες κήρυξε τον Χριστιανισμό στην Ελλάδα και στη Μέση Ανατολή. Σε αυτές τις περιοδείες του εγκαινίαζε, όπου πήγαινε, καινούργιες Εκκλησίες και οι άνθρωποι δέχονταν το κήρυγμά του. Αργότερα, έστειλε σε αυτές τις Εκκλησίες επιστολές, δηλαδή γράμματα, με τα οποία έλυne τις απορίες των πιστών και τους στήριζε στη νέα τους πίστη. Στην Καινή Διαθήκη υπάρχουν 14 Επιστολές του Απ. Παύλου.

Ας υποθέσουμε λοιπόν πως είστε ο Απ. Παύλος και συντάσσετε μία Επιστολή στην οποία διηγείστε πώς ήταν η ζωή σας πριν από τη μεταστροφή σας και πώς, η απροσδόκητη αυτή συνάντησή σας με τον Χριστό, άλλαξε ολόκληρη σας τη ζωή. Για την απάντησή σας μπορείτε να στηριχθείτε στο κείμενο που σας δίνεται από τις Πράξεις των Αποστόλων, αλλά συνίσταται να αντλήσετε και πληροφορίες από το διαδίκτυο.

Καλή επιτυχία!

Εργασία 3 :

Συνέντευξη από τον Francis Collins

Είστε Δημοσιογράφος και παίρνετε συνέντευξη για κάποιο μεγάλο επιστημονικό περιοδικό από τον Francis Collins. Θέμα της συνέντευξης είναι η Αποκάλυψη του Θεού στον άνθρωπο και οι προσωπικές σκέψεις και εμπειρίες του συγκεκριμένου επιστήμονα πάνω σ' αυτό το θέμα. Να κάνετε 3-5 ερωτήσεις σχετικά με το θέμα στον Francis Collins και να απαντήσετε σαν να είστε ο ίδιος. Για την απάντησή σας μπορείτε να στηριχθείτε στο Φύλλο Εργασίας που σας έχει δοθεί στην τάξη, αλλά συνίσταται να αντλήσετε και πληροφορίες από το διαδίκτυο.

Καλή επιτυχία!

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ

Η αξιολόγηση της διδακτικής πρακτικής είναι διαρκής και πολυεπίπεδη. Αυτή επιτυγχάνεται για κάθε ωριαία διδασκαλία μέσα από τα Φ.Ε., τα οποία πέρα από την αξιολόγησή των ίδιων των μαθητών δίνουν στον εκπαιδευτικό ανατροφοδότηση, αναφορικά με τον βαθμό ενδιαφέροντος, συμμετοχής και αποτελεσματικότητας στις δραστηριότητες του μαθήματος. Πέρα από τα Φ.Ε. όμως, και η κάθε διδακτική δραστηριότητα δίνει την ευκαιρία ανατροφοδότησης και αναστοχασμού στον εκπαιδευτικό. Επίσης, για το μάθημα αυτό δίνονται τρεις εργασίες, ώστε οι μαθητές να επιλέξουν μία από αυτές ως εργασία τετραμήνου. Επιπρόσθετα, στο τέλος κάθε ωριαίας διδασκαλίας, ένας σύντομος αναστοχασμός (είτε του τύπου «Μου δημιουργήθηκαν σήμερα καινούριοι προβληματισμοί;» με thumbs up – thumbs down, είτε με την ερώτηση «Τι θα κρατούσατε από το σημερινό μάθημα;»), δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να εκφραστούν για όσα βίωσαν κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Βιβλιογραφικές Πηγές Διδακτικού Σεναρίου

- Allen, N. (1992). Assessment in Higher Education. *The Reference*, 17(38), 57-68. https://doi.org/10.1300/J120v17n38_08
- Al-Shara, I. (2015). Learning and teaching between enjoyment and boredom as realized by the students: A survey from the educational field. *European Scientific Journal*, 11(19), 146-168.
- Collins, F. (2017). *Η γλώσσα του Θεού. Ένας επιστήμονας δίνει μαρτυρία για την πίστη.* (Π. Ε. Καραγιαννάκος, Η. Κ. Κατσούφης, Επιμ., & Θ. Κετσέας, Μεταφρ.) Αθήνα: Παπαζήσης.
- Hantla, B. F. (2014). Book Review: Flip your classroom: Reach every student in every class every day. *Christian Education Journal: Research on Educational Ministry*, 11(1), 183-188. <https://doi.org/10.1177/073989131401100120>
- Kalantzis, M., & Cope, B. (2013). *Νέα Μάθηση. Βασικές αρχές για την επιστήμη της εκπαίδευσης.* Αθήνα: Κριτική.
- Tomlison, C. A. (2010). Διαφοροποίηση της διδασκαλίας στην αίθουσα διδασκαλίας. (Χ. Παντελίδης, Επιμ., & Χ. Θεοφιλίδης, Μεταφρ.) Αθήνα: Γρηγόρη.
- Wiggins, G. (1998). *Educative assessment: Designing assessments to inform and improve student performance.* San Francisco: CA: Jossey-Bass.
- Wolk, S. (2008). Joy in school. *The Positive Classroom Pages*, 66(1), 8-15.
- Καρακωνσταντίνου, Ά.-Μ. (2009). Σχολείο και διαπολιτισμικότητα. *ΣΚΕ.ΨΥ. Επιστημονικό περιοδικό*, 2, 56-164.
- Κουκουνάρας Λιάγκης, Μ. (2011). *Εκπαιδευτικοί εν δράσει.* Αθήνα: Γρηγόρη.
- Κουκουνάρας Λιάγκης, Μ. (2015). *Επιστήμες της Παιδαγωγικής και πρώτη εφηβεία.* Αθήνα: Gutenberg.
- Ματσαγγούρας, Η. (2011). *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας. Τόμος Β': Στρατηγικές Διδασκαλίας.* Αθήνα: Gutenberg.
- Σμυρναίου, Ζ. (2021). *SWAFS. Science With and For Society. Επιστήμη Με και Για την Κοινωνία Πανεπιστημιακές σημειώσεις.* Αθήνα: ΕΚΠΑ.
- ΦΕΚ699. (2020). *Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών Γενικού και Επαγγελματικού Λυκείου.4 Μαρτίου 2020.* Αθήνα: Εφημερίδα της Κυβέρνησης.
- Φρουδάκη, Ε. (2009). *Η διδασκαλία στην τομή της νεωτερικής και της μετανεωτερικής σκέψης.* Αθήνα: Κριτική.
- Χάσκα, Κ. (2016). *Εγχειρίδιο γαι εκπαιδευτικούς.* Αθήνα: Anasa Cultural Center.